

УДК 65.012.3

Л. О. Мармуль,
 д. е. н., професор, професор кафедри економіки,
 Університет Григорія Сковороди в Переяславі,
 професор кафедри підприємництва, обліку та фінансів (сумісник),
 Херсонський державний аграрно-економічний університет
 ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-0880-524X>
 С. В. Коваль,
 к. е. н., доцент, доцент кафедри підприємництва, обліку та фінансів,
 Херсонський державний аграрно-економічний університет
 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5830-5750>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.10.25

РОЗВИТОК ТА УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ Й АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

L. Marmul,
 Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Economics,
 Hryhorii Skovoroda University of Pereiaslav,
 Professor of the Department of Entrepreneurship, Accounting and Finance (part-time),
 Kherson State Agrarian and Economic University
 S. Koval,
 PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Entrepreneurship,
 Accounting and Finance, Kherson State Agrarian and Economic University

DEVELOPMENT AND IMPROVEMENT OF ACCOUNTING AND ANALYSIS OF FARMS

Стаття присвячена вирішенню актуальних проблем розвитку та удосконалення обліку і аналізу діяльності фермерських господарств. Встановлено, що їх значення посилюється в умовах ускладнення діяльності, загострення конкуренції, впливу чинників невизначеності на її результати. Визначено, що основними видами обліку є управлінський та фінансовий. Вони чітко регламентовані правовими нормами і законами. Однак в інших питаннях організації обліку фермерські господарства мають значну самостійність — стосовно форм, методів, інших складників облікової політики. Управлінський та фінансовий облік є основою для здійснення управлінського або оперативного та фінансового аналізу. Встановлено, що вони є основними у визначенні витрат на виробництво продукції, доходів та фінансових результатів як головних елементів ефективності й конкурентоспроможності, економічного зростання. Вказані види аналізу є основою для планування та прогнозування діяльності на перспективу. Також вони можуть бути доповнені іншими видами аналізу: за об'єктами, функціями, методами здійснення, масштабами розміщення, часом, тривалістю, періодичністю, користувачами тощо. В результаті було виявлено, що для здійснення якщо не обліку, то аналізу необхідна певна фахова підготовка фермерів або залучення фахівців. Це відбувається тому, що аналіз значно менше регламентований, ніж облік; у його процесі мають бути інтерпретації, у т.ч. й помилкові. Тому зроблено висновки про необхідність удосконалення обліку та аналізу фермерських господарств на основі подальшої уніфікації та стандартизації їх показників, методів і процедур; цифровізації та автоматизації облікових і аналітичних процесів; забезпечення їх системності та комплексності на основі у новій формі бізнес-аналітики з використанням великих масивів даних та сучасного програмного забезпечення.

Farms play an important role in social life as producers of agricultural products, places of employment of the rural population and sources of their income and well-being, and centers of organization of rural areas. They are taxpayers to the local and state budgets, perform important social functions on the basis of social responsibility, public-private partnerships and other organizational and economic mechanisms. Therefore, the rational organization of its accounting

and analysis is both an important component of farm business processes and the basis for making effective management decisions for the management. The importance of accounting and analysis is increasing in the context of intensified competition in agricultural markets, the introduction of automation and digital innovations in production, accounting and analytical processes, and the risks of uncertainty, as the solution of these and other important problems requires reliable and accurate information, and impartial analysis, often online. Therefore, a comprehensive justification of their organization, implementation and improvement is relevant and timely. It is determined that the main types of accounting are management and financial. They are clearly regulated by legal norms and laws. However, in other matters of accounting organization, farms have considerable independence — in terms of forms, methods, and other components of accounting policy. Management and financial accounting are the basis for managerial or operational and financial analysis. It has been established that they are the main ones in determining production costs, revenues and financial results as the main elements of efficiency and competitiveness, and economic growth. These types of analysis are the basis for planning and forecasting activities for the future. They can also be supplemented by other types of analysis: by objects, functions, methods of implementation, scale, time, duration, frequency, users, etc. As a result, it was found that some professional training of farmers or the involvement of specialists is required to carry out, if not accounting, then analysis. This is because analysis is much less regulated than accounting; in its process, interpretations, including erroneous ones, must be made. Therefore, conclusions have been drawn about the need to improve farm accounting and analysis based on further unification and standardization of their indicators, methods and procedures; digitalization and automation of accounting and analytical processes; ensuring their consistency and complexity based on a new form of business intelligence using large data sets and modern software.

Ключові слова: облік, аналіз, управлінський, фінансовий, витрати, фінансові результати, стандарти, бізнес-аналітика, автоматизація, управління.

Key words: accounting, analysis, management, financial, costs, financial results, standards, business intelligence, automation, management.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Фермерські господарства (ФГ) відіграють важливу роль у суспільній життєдіяльності як виробники сільськогосподарської продукції, місця прикладання праці сільського населення та джерела його доходів і добробуту, осередки організації сільських територій. Вони є платниками податків до місцевого та державного бюджетів, виконують важливі соціальні функції на засадах соціальної відповідальності, державно-приватного партнерства та інших організаційно-економічних механізмів діяльності.

Тому раціональна організація її обліку та аналізу є, одночасно, і вагомим складником бізнес-процесів фермерських господарств, і основою прийняття ефективних управлінських рішень для керівництва. Значення обліку та аналізу посилюється в умовах загострення конкуренції на аграрних ринках, впровадження автоматизації й цифрових інновацій виробничих та обліково-аналітичних процесів, ризиків невизначеності, адже вирішення названих та інших важливих проблем потребує достовірної і точної інформації, неупередженого аналізу часто в режимі онлайн. Отже, всебічне обґрунтування їх організації, здійснення та удосконалення є актуальним та своєчасним.

Необхідно зазначити, що якщо облік як вид і, одночасно, процес або напрям діяльності є досить чітко регламентованим нормативно-законодавчими актами, обліковими положеннями або стандартами, планом рахунків і реєстрами, формами первинних документів про здійснення господарських операцій та обліково-фінансової звітності, то аналіз характеризується можливостями більш вільної інтерпретації й узагальнення облікових даних. В умовах, коли більшість фермерів не мають спеціальної обліково-економічної освіти, а розміри їх господарств не передбачають залучення відповідних фахівців, забезпечення гармонізації взаємодії обліку та аналізу, їх достовірності та результативності ще більше актуалізуються.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Важливо вказати, що проблеми організації й здійснення обліку та аналізу діяльності фермерських господарств були і залишаються предметом досліджень провідних українських науковців: Бачинського В.І., Беженар І.М., Вітер С.А., Гаврика О.Ю., Грищенко О.Ю., Ігнатенка М.М., Кірюшкіної Ю.М., Коваль А.В.,

Підопригори І.В., Помулевої В.М., Харіної І.В., Ярмолюк О.Ф. та ін. У їх працях розроблено теоретико-методологічні засади обліку та аналізу діяльності фермерських господарств; виявлено їх складники, форми, моделі та чинники впливу; визначено напрями взаємодії. Однак питання уніфікації облікових та аналітичних процедур, посилення якості обліково-аналітичної діяльності на засадах автоматизації та цифровізації потребують поглиблених досліджень.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є визначення особливостей організації та здійснення обліку й аналізу діяльності фермерських господарств, виявлення їх проблем та обґрунтування напрямів удосконалення на засадах узгодження й гармонізації видів і моделей обліку та видів і напрямів аналізу, оптимізації складу обліково-аналітичних показників, уніфікації та стандартизації, автоматизації й цифровізації обліково-аналітичних процедур, здійснення комплексної бізнес-аналітики на основі програмного забезпечення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Організація обліку у фермерських господарствах є вагомою частиною їх виробничо-економічної діяльності. Саме облікова інформація є основою для аналізу ефективності та виявлення проблем їх функціонування; планування й прогнозування виробничо-економічних показників, бізнес-процесів, інноваційно-інвестиційних проєктів; обґрунтування та прийняття результативних управлінських рішень щодо тактики й стратегії розвитку [1, с. 69]. Її забезпечують ті або інші моделі, форми та види бухгалтерського обліку. У їх виборі фермерські господарства є досить самостійними. Це пояснює наявність їх різноманітності у вигляді простої, спрощеної, автоматизованої. У будь-якому випадку, вони мають надавати системну, достовірну і своєчасну облікову інформацію про витрати фермерських господарств (управлінський облік) та їх фінансові результати й розрахунки з покупцями й постачальниками та бюджетом або за податками (фінансовий облік).

Обрані форми й види обліку, первинні документи про здійснення господарських операцій, облікові реєстри й рахунки, План рахунків і форми обліково-фінансової звітності, порядок здійснення облікової діяльності, її нормативно-законодавче й методологічне та методичне забезпечення формують облікову політику фермерських господарств. Її здійснення, як і здійснення безпосередньо обліку та

аналізу господарської діяльності, залежить від форм власності, особливостей організації виробництва, спеціалізації та диверсифікації, розмірів та масштабів діяльності фермерських господарств.

Дані управлінського обліку та фінансового обліку є основою для здійснення аналізу діяльності фермерських господарств [2, с. 155]. Фінансовий облік вирішує функції їх взаємодосин з інститутами державної влади та регулювання, податковими органами, поставниками і підрядниками, іншими партнерами. Він регламентується міжнародними та національними стандартами і задовольняє інтереси переважно зовнішніх користувачів. Управлінський облік надає інформацію для оперативних потреб внутрішнього користування, для прийняття управлінських рішень. Головне його призначення — це забезпечення ефективного управління виробництвом, виробничими ресурсами, витратами на виробництво, собівартістю продукції, одержання прибутків підприємства.

Інформаційна база внутрішнього управлінського аналізу дуже багата і включає потоки нормативної, облікової, звітно-статистичної, фінансової та зовнішньої публічної інформації, а також дані опитувань, спостережень. Суб'єктами фінансового аналізу є керівництво, зовнішні користувачі обліково-фінансової звітності. У сучасний період загострення конкуренції на аграрних ринках, проблем реалізації продукції через війну, відтоку і втрат кваліфікованих кадрів через мобілізацію та бойові дії фермери відчують нагальну потребу в освоєнні методики та здійсненні аналізу для проведення підсумків роботи.

Йдеться про здійснення фінансового аналізу ефективності й конкурентоспроможності з метою визначення стратегічних перспектив економічного розвитку; і з метою здійснення управлінського, тобто оперативного аналізу витрат і собівартості продукції для оперативного управління витратами виробництва та їх всебічної раціоналізації [3, с. 47]. Оперативний або управлінський аналіз також має бути направлений на виявлення попиту і пропозиції, їх співвідношення та динаміки на продукцію фермерських господарств і швидке та адекватне реагування на зміни, що постійно відбуваються на аграрних ринках.

У випадку великих та середніх фермерських господарств управлінський або оперативний аналіз має здійснюватися у розрізі їх структурно-виробничих підрозділів. Навіть у випадку малих фермерських господарств за наявності

підрозділів рослинництва і тваринництва, первинної переробки сільськогосподарської продукції та інших оперативний аналіз потрібно здійснювати і щодо них. Мова може йти про аналіз діяльності тих або інших керівників, фахівців, працівників; ефективності інвестиційно-інноваційних проєктів; маркетингових технологій, каналів реалізації готової продукції, виручки від реалізації, супутніх витрат тощо.

Розкриваючи суть оперативного управлінського економічного аналізу, І.В. Підопригора, І.В. Харіна та Ю.М. Кірюшкіна відзначали, що це аналіз функціонування кожного підрозділу підприємства або фермерського господарства, у даному випадку для щоденного виявлення причинно-наслідкових зв'язків між тими або іншими явищами і процесами діяльності; наявних або потенційних ресурсів і резервів для покращення їх роботи; оцінки підсумків діяльності та розробки необхідних заходів щодо забезпечення контролю за виконанням їх виробничих програм і планів [4, с. 196].

Організація оперативного управлінського аналізу, як зазначалося, передбачає його поділ на цільовий, разовий, періодичний і оперативний. При цьому оперативний означає щоденне здійснення на основі щоденного управлінського обліку та є підставою для щоденного оперативного календарного планування, щоденного оперативного або тактичного управління [5]. Періодичний аналіз має велике значення для вирішення конкретних проблем, прийняття стратегічних управлінських рішень, однак він не дозволяє миттєво реагувати на виявлені недоліки, оскільки господарські операції і процеси, господарські явища і події могли вже відбутися, тому виправити їх буває не можливо, якщо вони не мають властивостей циклічності.

Джерелом даних для всіх видів аналізу служить облікова інформація, яка надається щоденно та безперервно або періодично у випадку обліково-фінансової звітності у хронологічному порядку. На думку А.В. Коваль, особливістю оперативного управлінського аналізу є те, що він здійснюється за основними показниками, які мають найбільше значення в конкретних умовах роботи підприємства/фермерського господарства [6, с. 117]. Знову ж таки, важливими об'єктами оперативного управлінського аналізу можуть бути витрати виробництва продукції, її якості, сезонності виробництва, відвантаження й реалізації продукції, продуктивності праці, фінансові результати, ринкові позиції, ефективність та конкурентоспроможність, тенденції економічного розвитку.

Оперативний управлінський аналіз передбачає послідовність та поетапність виконання окремих аналітичних процедур. У його методології та у практиці здійснення виділяється п'ять етапів. На першому етапі визначаються цілі, завдання, територія розміщення та природні й соціально-економічні умови і ресурси діяльності фермерського господарства; його спеціалізація й організація внутрішнього середовища господарювання; конкурентні переваги, ринкові позиції, конкуренти, технологічно-виробничі процеси і економічні результати виробництва.

На другому етапі враховуються виробничо-економічні, соціальні, екологічні показники діяльності фермерського господарства, тобто сукупність синтетичних, аналітичних, абсолютних, відносних кількісних облікових показників, особливо витрат на виробництво продукції; амортизаційних нарахувань; фонду оплати праці; фінансової стійкості; фінансових результатів; земельних банків і капіталів; податкових нарахувань і соціальних виплат [7, с. 87].

На наступному етапі формується загальна модель аналітичних досліджень, виділяються її головні компоненти, формуються окремі підсистеми, які підпорядковують її елементи. В умовах економічного розвитку ця модель постійно змінюється. З ускладненням ринкового середовища господарювання розширюється зона аналітичних досліджень, виявляються нові чинники та умови економічного зростання, ризики та загрози його здійсненню.

На четвертому етапі відбувається обробка аналітичних даних; їх порівняння відносно минулих періодів; кращих та гірших аналогів по галузі або у регіоні для повного розкриття причинно-наслідкових зв'язків, закономірностей і проявів бізнес-процесів, що сформувалися; пошуку ресурсів та резервів їх удосконалення та підвищення ефективності.

На завершальному, п'ятому етапі проводиться узагальнення аналізу та контроль за реалізацією висновків і пропозицій з метою виявлення причин, які негативно впливали на результати роботи. Залежно від мети, обсягу, місця проведення аналізу результати оформляються аналітичними записками, звітами, таблицями, графіками [8, с. 158]. Виходячи із змісту стратегічного управлінського аналізу, доцільно виділити наступну послідовність його реалізації:

1) аналіз економічних показників господарської діяльності, виявлення проблем і тенденцій функціонування фермерських господарств;

2) аналіз стратегічних пріоритетів, варіантів, напрямів стійкого економічного розвитку, конкурентних переваг, ризиків і загроз, потенційних можливостей;

3) аналіз ефективності заходів по зміцненню економічного стану фермерських господарств за рахунок оптимізації витрат, спеціалізації й диверсифікації діяльності, збільшення продуктивності, впровадження інноваційних технологій (використання біотехнологій, точного землеробства, супутників і безпілотних літальних апаратів (БПЛА), геоінформаційних систем (ГІС) тощо).

Основою методології та методики економічного аналізу — і оперативного управлінського, і стратегічного фінансового є інструменти, методи та принципи використання обліково-інформаційної бази. Джерелами інформації для оперативного аналізу є дані управлінського обліку. Основою фінансового стратегічного аналізу є дані фінансового і статистичного обліку, обліково-фінансової звітності. Для всіх видів аналізу велике значення мають нормативні й довідкові дані, бізнес-плани й інвестиційно-інноваційні проекти, річні звіти та інша планова й звітна документація. Інформація повинна відповідати вимогам системних аналітичних досліджень, визначатися цілями і завданнями, направленними на підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. Саме на основі облікової інформації створюється база даних, де відображається дійсний стан фермерського господарства, з його позитивними і негативними сторонами, перевагами і загрозами.

Важливу роль економічний аналіз має в галузі рослинництва. Тут він має свої особливості і певні вимоги. При формуванні витрат виробництва для їх обліку, аналізу і контролю у кожному фермерському господарстві необхідно мати розроблені технологічні карти під кожную культуру. Саме по цих картах можна розрахувати фактичні й планові витрати на одиницю фізичного обсягу кожного виду робіт і продукції та порівняти їх з нормативними показниками технологічних карт; виявити можливі перевитрати або резерви зменшення витрат.

Управлінський оперативний аналіз виконання плану технологічних процесів вирощування сільськогосподарських культур і витрат на виробництво проводиться у строгій відповідності до кожного виду виробничих процесів, явищ та операцій, нормативних показників, які передбачені в технологічних картах [9, с. 221]. Цього вимагає система управління сільськогосподарським виробництвом та його організації.

Однак, у рослинництві щомісячні витрати плануються не завжди. Тому передбачити ліміти основних виробничих та супутніх витрат досить складно. Вони визначаються на основі даних управлінського обліку про процеси виробництва, виходячи із фактично виконаного обсягу робіт за місяць, тиждень, день і планових (нормативних) лімітів витрат на одиницю кожного виду робіт згідно технологічних карт.

Оперативний аналіз виконання технології витрат у рослинництві доцільно проводити щоденно, кожний тиждень, щомісячно з деталізацією їх по окремих роботах, культурах або їх однорідних групах. Значно полегшити опрацювання оперативної інформації при аналізі собівартості можна з допомогою сучасних електронно-обчислювальних машин, комп'ютерів. Сільськогосподарські підприємства можуть користуватися послугами спеціальних центрів або наукових закладів, які мають можливість швидко обробити інформацію, або ж організовувати власні обчислювальні центри [10].

Становлення ринкової економіки в Україні, розвиток фінансових ринків, пріоритет фінансових ресурсів та самофінансування як джерел організації та функціонування підприємництва, у т.ч. фермерських господарств, об'єктивно сприяли розвитку важливого складника аналітичної діяльності, такого, як фінансовий аналіз. Фінансовий аналіз фермерських господарств — це метод всебічного оцінювання їх фінансового стану. Іншими словами, це спосіб та напрям пізнання фінансово-економічного механізму фермерського господарства, процесів формування й використання фінансових ресурсів для різних видів його діяльності, фінансової стійкості та дохідності. Його також можна поділити для внутрішніх і зовнішніх користувачів або на внутрішній і зовнішній.

Результати внутрішнього фінансового аналізу призначені для власника фермерського господарства, керівництва або фахівців. Основне місце в ньому займає факторний аналіз прибутків або збитків, рентабельності, собівартості виробництва за видами продукції та видами витрат, пошук точки беззбитковості або критичного обсягу виробництва. В умовах постійного технічного й технологічного оновлення основних засобів фермерських господарств та виробничих і бізнесових процесів великої ваги набув фінансовий аналіз інвестиційно-інноваційних проектів.

Зовнішній фінансовий аналіз направлений, переважно, на оцінку нарахування та виплат податків; розрахунки з постачальниками і по-

купцями, дебіторської й кредиторської заборгованості та виявлення й оцінку їх причин [11, с. 254]. Фінансовий аналіз розуміється також як найважливіша складова і навіть основа система управління, за допомогою якої визначається конкурентоспроможність суб'єкта господарювання, у т.ч. спосіб нагромадження, трансформації внутрішньої організації фермерського господарства та його господарських процесів.

Він є джерелом використання фінансової інформації з метою забезпечення функціонування фермерських господарств. Фінансовий аналіз як економічна категорія, відображає фінансові відносини фермерського господарства і його здатність фінансувати свою діяльність за станом на визначену дату; забезпеченість капіталом та іншими фінансовими ресурсами, необхідними для нормального функціонування; доцільність розміщення капіталів, отримання і розподіл доходів, ефективність їх використання [12].

Метою фінансового аналізу фермерських господарств, як і управлінського, є інформаційне забезпечення прийняття управлінських рішень, на які істотно впливають фактичні або прогнозні дані про фінансовий стан, тобто отримання відносно невеликої кількості ключових, найбільш інформативних параметрів, які об'єктивно, всебічно характеризують їх фінансовий стан. Традиційно вважається, що завдання фінансового аналізу зумовлені завданнями управління підприємством, у даному разі, фермерським господарством у трьох сферах діяльності — фінансовій, інвестиційній та операційній (виробничій), що поєднані рухом фінансових ресурсів та фінансовими відносинами.

На нашу думку, в умовах посилення соціальної орієнтованості підприємництва загалом, активної участі фермерських господарств у вирішенні соціальних проблем села, сільських жителів, сільських територій зокрема, загострення екологічних проблем, інтенсифікації природокористування у процесі сільськогосподарської діяльності сфери прикладання фінансового аналізу та його завдання доцільно доповнити соціальною та екологічною сферами. Особливо значимим це є для здійснення соціальної відповідальності, волонтерської діяльності, точніше, виявлення фінансових можливостей для цього. Також це важливо для вирішення екологічних проблем природного середовища життєдіяльності, особливо в умовах загроз війни, техногенних катаклізмів, небезпечних погодно-кліматичних явищ, глобального потепління.

Такий поділ, що є традиційним для країн з розвинутою економікою, набрав чинності в Україні з прийняттям національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку (П(С)БО), які узгоджені з міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ). Згідно з національним П(С)БО 1, основними етапами фінансового аналізу є: 1. Формування мети й завдань фінансової аналізу. 2. Відбір і підготовка необхідної інформації. 3. Аналітична обробка відібраної інформації. 4. Інтерпретація отриманої аналітичної інформації. 5. Формування висновків і рекомендацій за результатами аналізу.

У процесі й управлінського, і фінансового аналізу необхідно враховувати істотний вплив зовнішнього середовища господарювання на витрати виробництва, доходи, рентабельність та фінансові результати фермерських господарств та його зміни. Мова йде про зміни рівня цін на матеріально-технічні ресурси, енергоносії й паливно-мастильні матеріали; динаміку цін на сільськогосподарську та продовольчу продукцію; зміни відсоткових ставок банків; зміни законів про працю; зміни в страхуванні, в інвестиційно-інноваційних пріоритетах, у податковому законодавстві тощо.

Важливо визначити місце фермерського господарства у населеному пункті його розміщення та в регіоні; в галузі; на рівні аграрних ринків; його ефективність та конкурентоспроможність [13, с. 5]. У процесі інтегрального аналізу, тобто управлінського й фінансового аналізу слід врахувати специфіку галузі, форму власності й господарювання, розміри й масштаби діяльності, її спеціалізацію й диверсифікацію. За їх результатами розробляються заходи поліпшення фінансового стану підприємства.

У сучасних умовах господарювання, які характеризуються безліччю видів та напрямів діяльності, її стратегій і пріоритетів, вимоги до аналізу полягають у поглибленні його деталізації. У зв'язку з цим виділяються такі види аналізу на рівні підприємств/фермерських господарств: ресурсів, виробництва, бізнес-процесів, інвестицій, інновацій, маркетинговий, соціально-економічний, виробничо-екологічний, конкурентних переваг, ризиків і загроз.

За методами здійснення це може бути економіко-математичний, статистико-економічний, у т.ч. факторний, автоматичний або цифровий. За часом охоплення аналіз поділяється на попередній, перспективний, ретроспективний. За функціями — це стратегічний, оперативний або тактичний, системний, комплекс-

ний. За місцем прояву — це галузевий, міжгалузевий, на рівні підприємств, видів діяльності, національного господарства; регіону, локальний, країни. Однак усі ці ознаки втілюють або можуть втілювати управлінський та фінансовий на основі облікової інформації. Їх елементи та результати використовуються в усіх інших видах аналізу.

Обґрунтована та інші подібні класифікації економічного аналізу мають велике значення для правильного розуміння їх змісту, завдань алгоритмів здійснення. В основі його подальшого удосконалення визначено чітку опору на нормативно-законодавче забезпечення; достовірну облікову інформацію; уніфікацію та стандартизацію аналітичних процедур, показників і критеріїв; фаховість [14]. На окрему увагу заслуговує цифровізація та автоматизація аналітичних процесів. Сучасні програмні розробки дозволяють здійснювати бізнес-аналітику діяльності фермерських господарств на основі великих масивів даних найбільш точно та економічно. Вони стосуються як всієї її системи, так і окремих елементів, а саме бюджету, виробництва, реалізації, продуктивності ресурсів, конкурентоспроможності; виявлення ризиків та загроз; планування й прогнозування пріоритетних стратегій розвитку.

ВИСНОВКИ

В результаті проведених досліджень визначено, що з розвитком фермерських господарств, посиленням конкуренції на аграрних ринках, впливу чинників невизначеності на результати господарювання все більшого значення набуває науково обґрунтована організація їх обліку та аналізу. Встановлено, що облік має два основні складники, — управлінський та фінансовий, а його форми обираються довільно, в залежності від розмірів фермерських господарств та масштабів їх діяльності. Головною умовою залучення форм є відповідність чинному законодавству та необхідність правильного нарахування податків. Таким чином, облік має чітку нормативно-законодавчу та стандартну регламентацію, а у виборі його форм, методів, порядку здійснення, облікової політики загальною фермерські господарства мають значну самостійність.

Видам обліку відповідає аналіз діяльності фермерських господарств. Відповідно до них, він також поділяється на управлінський або оперативний та фінансовий. Перший ґрунтується на даних управлінського обліку та присвячений, насамперед, всебічному виявленню витрат на виробництво, їх оцінці у напрямі

можливих перевитрат або резервів зменшення; аналізу собівартості продукції, рентабельності та їх чинників. Фінансовий аналіз здійснюється на основі даних фінансового обліку та обліково-фінансової звітності і присвячений аналізу доходів і прибутків, капіталів, заборгованості, податків, фінансово-інвестиційних проектів тощо. Названі види аналізу ґрунтуються на достовірних облікових показниках, однак їх інтерпретація може бути більш довільною, ніж власне здійснення обліку. Також вказані види аналізу можуть бути доповнені за об'єктами й підрозділами виробництва; функціями й методами здійснення; охопленням того або іншого часу і простору; тих або інших проблем, тенденцій; за користувачами — зовнішніми, внутрішніми тощо.

У перспективі для подальшого удосконалення обліково-аналітичного забезпечення діяльності фермерських господарств провідне значення мають уніфікація та стандартизація їх показників, методів і процедур; зниження витратності й підвищення економічності; автоматизація й цифровізація обліково-аналітичних процесів і систем та здійснення швидкої, достовірної, послідовної, неупередженої бізнес-аналітики на основі сучасного програмного забезпечення.

Література:

1. Гаврик О.Ю. Організаційні підходи до формування облікового процесу фермерських господарств. Агросвіт. № 20. 2024. С. 66—71.
2. Бачинський В.І., Помулева В.М. Спрощений облік на малих підприємствах: реалії сьогодення. Інноваційна економіка. 2021. № 3—4. С. 152—158.
3. Ігнатенко М.М., Мармуль Л.О., Романюк І.А. Розвиток конкурентних стратегій підприємств в умовах глобалізації ринків. Економічний вісник університету. 2023. Вип. 57. С. 45—51.
4. Підопригора І.В., Харіна І.В., Кірюшкіна Ю.М. Особливості обліку та шляхи його вдосконалення у фермерських господарствах. Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. 34. С. 195—197.
5. Беженар І.М., Грищенко О.Ю. Фермерські господарства в Україні: стан та перспективи розвитку. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління. 2023. № 9. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-9-04-14> (дата звернення: 03.05.2025)
6. Коваль Л.В. Особливості формування облікової політики у фермерських господарствах. Економіка. Фінанси. Менеджмент: ак-

туальні питання науки і практики. 2018. № 5. С. 114—123.

7. Ігнатенко М.М. Формування інформаційної безпеки підприємств і організацій в умовах автоматизації обліку та фінансової звітності. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2017. № 4 (40). С. 84—88.

8. Подолянчук О. А., Коваль Н. І., Гудзенко Н. М. Облік в фермерських господарствах: навчальний посібник. Київ: "Центр учбової літератури", 2019. 374 с.

9. Маркус О., Колесник Ю. Організація обліку та оподаткування фермерських господарств. Молодий вчений. 2020. № 10 (86). С. 219—222.

10. Прокопишин О., Приймак Н., Трушкіна, Н., Коновал М. Обліково-аналітичне забезпечення управління розвитком фермерського господарства: теоретичні аспекти. Вісник Львівського національного університету природокористування. Серія Економіка АПК. 2024. № 31. DOI: <https://doi.org/10.31734/economics2024.31.016> (дата звернення: 03.05.2025).

11. Бутинець Ф.Ф. Теорія бухгалтерського обліку: підручник. Житомир: ПП "Рута", 2018. 444 с.

12. Цегельник Н.І., Гайдучок Т.С. Формування облікової інформації з подальшим відображенням у формах звітності підприємства. Ефективна економіка. 2020. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7879> (дата звернення: 03.05.2025).

13. Ігнатенко М.М., Мармоль Л.О., Леваєва Л.Ю., Романюк І.А. Ідентифікація сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів у сукупності форм організації діяльності на селі. Агросвіт. 2019. № 17. С. 3—7.

14. Ярмолук О.Ф., Вітер С.А. Рациональний документообіг в організації обліку фермерських господарств. Ефективна економіка. 2021. №7. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2021/93.pdf (дата звернення: 03.05.2025).

References:

1. Havryk, O.Yu. (2024), "Organizational approaches to the formation of the accounting process of farms", *Ahrosvit*, vol. 20, pp. 66—71.

2. Bachyns'kyj, V.I. and Pomulieva, V.M. (2021), "Simplified accounting at small enterprises: the realities of today", *Innovatsijna ekonomika*, vol. 3—4, pp. 152—158.

3. Ihnatenko, M.M. Marmul', L.O. and Romaniuk, I.A. (2023), "Development of competitive strategies of enterprises in the conditions of market globalization", *Ekonomicznyj visnyk universytetu*, vol. 57, pp. 45—51.

4. Pidopryhora, I.V. Kharina, I.V. and Kiriushkina, Yu.M. (2018), "Features of accounting and ways of its improvement in farms", *Prychornomors'ki ekonomichni studii*, vol. 34, pp. 195—197.

5. Bezhenar, I.M. and Hryshenko, O.Yu. (2023), "Farms in Ukraine: state and prospects of development", *Problemy suchasnykh transformatsij. Seriya: ekonomika ta upravlinnia*, vol. 9. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-9-04-14>.

6. Koval', L.V. (2018), "Peculiarities of accounting policy formation in farms", *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktual'ni pytannia nauky i praktyky*, vol. 5, pp. 114—123.

7. Ihnatenko, M.M. (2017), "Formation of information security of enterprises and organizations in terms of automation of accounting and financial reporting", *Visnyk Berdyans'koho universytetu menedzhmentu i biznesu*, vol. 4 (40), pp. 84—88.

8. Podolianchuk, O.A. Koval', N.I. and Huzdenko, N. M. (2019), *Oblik v fermers'kykh hospodarstvakh [Accounting in farms]*, Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.

9. Markus, O. and Kolesnyk, Yu. (2020), "Organization of accounting and taxation of farms", *Molodyj vchenyj*, vol. 10 (86), pp. 219—222.

10. Prokopyshyn, O. Pryjmak, N. Trushkina, N. and Konoval, M. (2024), "Accounting and analytical support for farm development management: theoretical aspects", *Visnyk L'vivs'koho natsional'noho universytetu pryrodokorystuvannia. Seriya Ekonomika APK*, vol. 31. <https://doi.org/10.31734/economics2024.31.016>.

11. Butynets', F.F. (2018), *Teoriia bukhhal'ters'koho obliku [Accounting theory]*, PP "Ruta", Zhytomyr, Ukraine.

12. Tsehel'nyk, N.I. and Hajduchok, T.S. (2020), "Formation of accounting information with further reflection in the reporting forms of the enterprise", *Efektivna ekonomika*, vol. 5, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7879> (Accessed 03 May 2025).

13. Ihnatenko, M.M. Marmul', L.O. Levaieva, L.Yu. and Romaniuk, I.A. (2019), "Identification of agricultural service cooperatives in the aggregate of forms of organization of activities in the countryside", *Ahrosvit*, vol. 17, pp. 3—7.

14. Yarmoliuk, O.F. and Viter, S.A. (2021), "Rational document flow in the organization of farm accounting", *Efektivna ekonomika*, vol. 7, available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2021/93.pdf (Accessed 03 May 2025).

Стаття надійшла до редакції 04.05.2025 р.